

VI • Primjena društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj

Zakoni i propisi koji reguliraju primjenu društveno odgovornog poslovanja u Hrvatskoj ne razlikuju se od onih u gospodarski razvijenim zemljama. Međutim, primjena društveno odgovornog poslovanja u praksi je često opterećena brojnim problemima. Dok se brojne poslovne organizacije u Hrvatskoj bore za opstanak na tržištu, kada zaposlenici ne inzistiraju previše na vlastitim pravima sretni da su uopće zaposleni, kada prodavatelji kupcima toleriraju kašnjenja u plaćanjima i kada su mnogi potrošači zbog smanjene kupovne moći spremni progledati kroz prste ponuđačima proizvoda i usluga bez odgovarajućih pratećih informacija ili jamstava, društveno odgovorno poslovanje suočeno je s brojnim izazovima. Upravo stoga ključne institucije i pojedinci u profitnom, neprofitnom i javnom sektoru koji se bave društveno odgovornim poslovanjem promiču potrebu za boljom informiranošću svih o društvenoj odgovornosti. Pritom su bitna načela transparentnosti i društvene solidarnosti jer bez njih primjena društveno odgovornog poslovanja nema smisla ni svrhu.

Primjerice, razmislite što biste učinili i kako biste se osjećali kao prevareni kupac kad biste se došli požaliti prodavaču od kojeg ste kupili proizvod, a da unaprijed znate da nema ovlaštenoga državnog tijela (inspekcije, policije), udruge za zaštitu prava potrošača, čak ni drugih kupaca u toj prodavaonici koji bi stali na vašu stranu, pomogli vam i bili solidarni s vama. Jasno, ako ste u pravu u vezi sa svojim zahtjevima. Još biste se lošije osjećali kad takvu potporu ne biste mogli ostvariti u Hrvatskoj, a da znate da ona postoji za kupce npr. u Sloveniji, Austriji ili Njemačkoj.

Kako biste se što bolje mogli snaći u opisanoj ili nekoj drugoj sličnoj situaciji, u ovoj ćete cjelini naučiti gospodarske i pravne granice za razvoj društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj, ključne inicijative i institucije za njegovo promicanje, doprinos takvog poslovanja u hrvatskim poslovnim organizacijama, te upoznati primjere dobre prakse društveno odgovornog poslovanja u nas.

1. Gospodarski i pravni okvir za razvoj društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj

1.1. Gospodarski okvir za razvoj DOP-a u Republici Hrvatskoj

Što obilježava gospodarski razvoj Republike Hrvatske od 1945. do 1991.?

Republika Hrvatska poslije osamostaljenja 1991. godine suočila se s mnogim promjenama. Od 1945. do 1991. godine Hrvatska je bila dijelom socijalističkog sustava, u kojem je država imala najvažniju ulogu u upravljanju gospodarskim odnosima. Većina gospodarskih subjekata bila je u državnom vlasništvu, a osnovni im je cilj bilo ostvarenje poslovnog uspjeha u skladu sa zahtjevima države. Iako se u gospodarstvu, tijekom nekih razdoblja, dopuštalo poslovanje obrta i ograničeno privatno vlasništvo, nije bilo slobode poslovnog odlučivanja ni privatnoga poduzetništva. To znači da nije bilo inovacija, kreativnosti, rizika i neizvjesnosti.

U takvom se gospodarskom i političkom okruženju uopće ne može govoriti o društvenoj odgovornosti poslovanja (u privatnom vlasništvu) jer je ovaj pojam usko povezan s razvojem suvremenog tržišnog društva, odnosno kapitalizma kao gospodarskog te demokracije kao političkog uređenja. Ipak, može se reći da je odgovornost u poslovanju (u društvenom, odno-

sno državnom vlasništvu) bila i u doba socijalističkoga društvenog uređenja. Naime, i u to je vrijeme postojala tradicija povezivanja poslovnih subjekata s društvenom zajednicom, a uobičajene su bile donacije te sponzorstva športskih klubova, kulturnih događaja, osoba s invaliditetom itd.

Istodobno, iako nije bilo političkih prava i sloboda svojstvenih višestranačkoj demokraciji, postojala je i visoka zaštita radničkih prava koja je u doba prelaska (tzv. tranzicije) u demokratsko tržišno društvo višestruko oslabijela.

Socijalističko društveno uređenje nije omogućivalo slobodno djelovanje civilnog društva, već je određivalo koji su oblici društvenog organiziranja dopušteni i koji mogu biti njihovi ciljevi. Zbog toga nije bilo udruuga građana, karakterističnih za demokratska društva, već su postojala tzv. udruženja građana i društvene organizacije, koje su tijela vlasti nadzirala, ali i financirala iz državnog proračuna ili sličnih novčanih sredstava. Pritom ipak treba napomenuti, da je u Hrvatskoj, kao dijelu bivše Jugoslavije, sloboda udruživanja i zaštite interesa građana postojala barem na papiru, iako nikada nije posve ostvarena.

Sve se navedene činjenice suprotstavljaju gledištu prema kojem je društveno odgovorno poslovanje u kapitalističkom gospodarskom uređenju svojevrsan ostatak socijalističkoga društvenog uređenja.

Nakon 1991. godine nastalo je prijelazno razdoblje demokratske promjene društvenog sustava, stvoren je višestranački politički sustav, a Ustavom je zajamčena sloboda poduzetništva. Pojedincu je omogućeno da aktivno sudjeluje u svakoj poslovnoj aktivnosti te pridonosi razvoju poslovne organizacije svojim idejama i znanjem koje usavršava i primjenjuje. Usporedo s uvođenjem tih promjena u Republici Hrvatskoj u svijetu se stvara „nova ekonomija”, događaju se korjenite i dalekosežne promjene u kojima važnu ulogu imaju globalizacija, otvaranje virtualnih poslovnih organizacija i svekoliko korištenje znanjima u gospodarskom životu.

U tržišnom gospodarstvu, pojedinac poduzetnik donosi odluke na osnovi tržišnih kretanja i vlastitih interesa. Odlučuje što će proizvoditi, za koga će raditi, komu će prodavati i koje će materijale, strojeve i druge ulazne proizvode te usluge nabaviti na tržištu poslovne potrošnje. Stoga nastaju velike promjene u temeljnim obilježjima poslovne organizacije i načinima na koje one posluju, a to je predloženo u tablici 6.5.

Iako se očekivalo da će u tržišnome gospodarstvu pojedinci donositi odluke isključivo na temelju tržišnih kretanja i vlastitih interesa, u praksi su velika odstupanja od idealne tržišne situacije, u kojoj bi tržište trebalo biti najvažnija odrednica koja upravlja gospodarskim životom.

Što je obilježavalo udruživanje građana u Republici Hrvatskoj od 1945. do 1991.?

Što obilježava društveni sustav poslije 1991. godine?

Kako se donose odluke u tržišnom gospodarstvu?

Tablica 6.5. Razlikovanje poslovne organizacije u socijalističkom i tržišnom gospodarstvu

Kriteriji	Poslovna organizacija u socijalističkom gospodarstvu	Poslovna organizacija u tržišnom gospodarstvu
oblik vlasništva	društveno vlasništvo	privatno vlasništvo
cilj poslovanja	realizacija plana, težnja ka održavanju stanja, stabilnost	ostvarenje dobiti, težnja prema modernizaciji, razvoju, kvaliteti, zadovoljenje potreba tržišta
uloga i osobine pojedinca	poslušnost, pedantnost, spremnost na suradnju	individualizam, maštovitost, inventivnost, samostalnost u odlučivanju
tip vodstva	autoritativan, strog, nadređeni daje naredbe i zadatke, naglasak na odanosti i hijerarhiji	demokratski, tolerantan, nadređeni daje savjete i informacije
smjer djelovanja i pokretanje akcije	ideologija „svi misle isto“, određivanje, zahtijevanje	profesionalizam, sloboda i inicijativa
radna klima (ozračje)	jednakost, društvena pravda, tradicionalizam	uspješnost, dinamičnost, fleksibilnost, kreativnost, timski rad, povjerenje
odnos prema promjenama	negativan	pozitivan
prilagodba okruženju	spora prilagodba uz određenu razinu nepovjerenja	brza prilagodba, naglasak na suradnji
kriteriji pri zapošljavanju	formalni uvjeti, iskustvo, godine radnog staža	znanje, sposobnost, vještine, obrazovanost, rezultati
konkurentska prednost	zaostalost tehnologije, izbjegavanje rizika, nesposobnost za tržišnu utakmicu	bogatstvo ponude, uvažavanje mišljenja kupaca, praćenje tržišta, inovativnost, sudjelovanje u pravednoj tržišnoj utakmici, istodobna briga o ekonomskim, društvenim i okolišnim aspektima poslovanja

Izvor: Srića, V.: *Inventivni menadžer*, Croman, Mep consult, Zagreb, 1995.

Što je rođački kapitalizam?

U engleskom jeziku postoji pojam *crony capitalism*, koji bi se na hrvatski mogao prevesti kao „rođački kapitalizam“ ili „kapitalizam veza i poznanstava“, a koji opisuje situaciju visoke i raširene neetičnosti u gospodarstvu, koja se događa u brojnim zemljama, posebno onima u razvoju ili u prijelazu (tranziciji) iz jednog u drugi društveni i gospodarski sustav.

Koje su posljedice rođačke suradnje?

Neetičnost se u ovakvim situacijama obično iskazuje u neprimjerenim oblicima suradnje između političara i drugih javnih dužnosnika koji, bez obzira na očiti sukob interesa (o kojem ste učili u 2. cjelini), donose odluke u

korist poduzetnika s kojima su povezani rodbinskim ili prijateljskim vezama, zajedničkim interesom itd. Ove se odluke mogu odnositi na različite oblike pogodovanja pri privatizaciji državnih poduzeća, javnim nabavama za potrebe države ili javnih poduzeća, davanju različitih vrsta potpora ili poreznih olakšica itd.

Nažalost, opisani visoki stupanj neetičnosti u tranzicijskim zemljama često prate i nezakonite zlouporabe gospodarskih sloboda, koje policija i sudovi ne progone zbog političkih pritisaka, a u tome ni Hrvatska nije izuzetak.

U zemljama koje nemaju razvijene demokratske tradicije primjena društveno odgovornog poslovanja može se smatrati važnim iskorakom u borbi protiv korupcije, sukoba interesa i drugih oblika zlouporaba.

1.2. Pravni okvir za razvoj društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj

Djelovanje poslovnih organizacija, kao i svih ostalih pravnih subjekata u pojedinoj državi, uređuje se pravnim propisima. Pravnim propisima uređuju se načini mogućeg i dopuštenog ponašanja pravnih subjekata, a ako ih oni ne poštuju, podlijevat će određenim sankcijama ili kaznama koje su također predviđene u pravnim propisima.

Što se uređuje pravnim propisima i koja su ograničenja?

Iz određenja poslovne etike jasno je da pravni propisi nisu i ne mogu biti dovoljan preduvjet za razvoj društveno odgovornog poslovanja u bilo kojoj zemlji, pa tako ni u Hrvatskoj.

Međutim, bez političke slobode i pravne jednakosti nema u biti nikakve mogućnosti za osiguranje društvene odgovornosti poduzetnika, a to je u našoj zemlji potvrđeno donošenjem Ustava Republike Hrvatske, koji temeljuje Hrvatsku kao demokratsku državu, u kojoj vladaju sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost, socijalna pravda, poštovanja ljudskih prava, nepovredivost vlasništva te očuvanje prirode i čovjekova okoliša. Vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrijednosti ustavnog poretka Republike Hrvatske, trajno utvrđene kao temelj državnog ustroja.

Što je uređeno Ustavom?

Pravni propisi, a osobito oni koji uređuju doprinos javnom dobru i različite dijelove poslovanja (Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o otpadu, Zakon o zaštiti okoliša, Zakon o radu, Zakon o zaštiti potrošača, Zakon o porezu na dobit...) daju poduzetnicima poticaj za društveno odgovorno poslovanje.

Koje su pravne pretpostavke društveno odgovornog poslovanja?

Međutim, većina „papirnatih” odrednica, važnih za razvoj društveno odgovornog poslovanja, česta je i u nedemokratskim zemljama, koje obilježava *rođački kapitalizam*, pa je vrlo važno da u društvu postoje i sljedeći **preduvjeti za provedbu DOP-a**.

poštovanje demokratskih vrijednosti i njihova odlučna provedba u sklopu javne vlasti i političkog sustava	Time se jamči uspješna borba protiv korupcije, sukoba interesa i drugih oblika rođačkoga kapitalizma.
vladavina prava	Podrazumijeva brzu i učinkovitu provedbu zakonskih prava i obveza građana, poduzetnika i ostalih članova društva – u suprotnom, ljudska i druga prava, kao predmet društvene odgovornosti, mogu često ostati samo na papiru jer se u praksi ne mogu osigurati putem sudskih tužbi.
otvorenost društva, a posebno javne vlasti, za suradnju s neprofitnim organizacijama (civilnim društvom) i poslovnim organizacijama	Tako se ostvaruje već opisano međusektorsko partnerstvo (suradnja) i rješavaju teški društveni problemi.

 Novi pojam **rođački kapitalizam ili kapitalizam veza i poznanstava**

Pitanja i zadatci za provjeru znanja

- Opišite glavna obilježja socijalističkoga gospodarstva u Republici Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine.
- Kako se odgovornost gospodarskog subjekta očitovala u doba socijalističkoga društvenog uređenja?
- Objasnite ulogu poduzetnika u tržišnom gospodarstvu.
- Usporedite sustav upravljanja i poslovanja u socijalističkom i tržišnom gospodarstvu.
- Objasnite pojam rođačkoga kapitalizma.
- Što sve može utjecati na uključivanje poslovne organizacije u proces primjene koncepcije DOP-a u tržišnome gospodarstvu?
- Objasnite što su pravni propisi.
- Navedite i objasnite preduvjete koji su potrebni za provedbu društveno odgovornog poslovanja u Republici Hrvatskoj.